

Jäikö sisältö draaman varjoon Prahassa?

Maailman kauppajärjestön WTO:n kokous Seattlessa herätti maailman, ja siinä sivussa suomalaiset tiedotusvälineet, huomaamaan globalisaatiokritiikin olemassaolon. Seuraava etappi oli Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin kokous Washingtonissa, jota taustoitettiin useissa lehdissä jo etukäteen. Silti vasta Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin vuosikokous Prahassa syyskuussa 2000 räjäytti pankin.

Kansalaistoiminnan tärkein tavoite on yleensä julkisuuden saaminen omalle asialle. Julkisen keskustelun kautta yritetään vaikuttaa päättäjiin ja tavallisiin ihmisiin. Mutta Prahaan lähteneet mielenosoittajat saivat karvaasti kokea, että kaikki julkisuus ei ole hyvää julkisuutta. Rauhalliseksi mainostettu mielenosoitus repesi käsistä vähemmistön alettua mellakoida. Uutisointi keskittyi mielenosoittajien motiivien sijasta pääasiassa toimintatapojen ruotimiseen. Pitäisikö syyttää näitä onnettomia kansalaisaktivisteja vai median kieroutuneita uutiskriteerejä?

© Jenni Gästgivar

Rauhanomainen tukimielenosoitus pidätettyjen vapauttamiseksi.

Useat lehdet julkaisivat ennen Prahan kokousta artikkeleita mielenosoittajien ja poliisien valmistautumisesta koetukseen. Ensimmäiseksi aiheeseen tarttui Kansan Uutiset (28.6.), joka kertoi aiheesta jo kesäkuussa otsikolla ”Seattlen jälkeen isketään Prahassa”. Artikkelit oli kiihkoton ja asiallinen selonteko mielenosoittajien valmistautumisesta ja heidän motiiveistaan. Muissa lehdissä tuleviin mielenosoituksiin viitattiin siellä täällä. Muutamaa viikkoa ennen kokousta tahti kiihtyi. Ilta-Sanomat (22.9.) herätteli lukijoidensa mielenkiintoa julkaisemalla artikkelin mielenosoittajien ja Prahan poliisin varustautumisesta mielenosoituksiin. Kuvituksena käytettiin kuvia mellakkapoliisien koulutusleiriltä.

Suomen Kuvalehti kantoi kortensa kekoon syyskuun puolessa välissä artikkelillaan ”Kohti Prahan taistoja”. Kuvalehti piti uskollisesti kiinni lanseeraamastaan suomenkielisestä vastineesta globalisaatiolle kertoen ”maapalloistuvaa kapitalismia” vastustavista mielenosoittajista. Kuvalehti ennakoiki, että Prahan ”kaduilla alkaa valtaisa mellakka, Global Day of Action”.

Helsingin Sanomat lähti liikkeelle maltillisemmin. Ennen Prahaa se julkaisi kaksi laajaa artikkelia kokouksen teemoista. Helsingin Sanomat kertoi Prahan kokoukseen liittyvistä asioista johdonmukaisesti taloussivuilla. Valinta sekin, kysymys on siis taloudesta, ei politiikasta. Syyskuun puolessa välissä (18.9.) taloussivuilla komeili koko sivun juttu globalisaatiosta. Journalistisesti juttu ei ehkä ollut kovin tasokas (esimerkiksi globalisaation ”plussat ja miinukset” oli esitetty ranskalaisilla viivoilla), mutta joka tapauksessa ensimmäinen laatuaan Helsingin Sanomissa. Alalaidassa valtakunnan virallinen toisinajattelija Tuomas Rantanen ja menestyvän IT-yrityksen johtaja Alex Nieminen saivat esittää omat näkemyksensä globalisaatiosta. Tällaista juttua globalisaatiokriitikot voivat pitää viestintävoittona, sillä heidän tarkoituksensa oli nimenomaan herättää asiallista keskustelua globalisaatiokehityksen eduista ja haitoista. Noin viikkoa myöhemmin (HS 25.9.) ilmestyi myös koko sivun artikkeli kehitysmaiden velkaongelmasta ja Jubilee 2000 -kampanjasta.

Toimijat omalle paikalleen

Ei ole yhdentekevää puhutaanko tiedotusvälineissä globalisaation vastustajista, mielenosoittajista vai peräti mellakoitsijoista. Media luo mielikuvia asettamalla erilaisia toimijoita omille paikoilleen ja nimeämällä ilmiöitä. Mielenosoittajan tai aktivistin asema on automaattisesti marginaalisempi kuin vaikkapa yhteiskunnallisen vallankäytön ytimessä olevan poliitikon. Mielenosoit-

taja on kauempana vaikutusmahdollisuuksista kuin toimitusjohtaja riippumatta siitä onko juttu negatiivinen vai positiivinen. Toimijat voidaan jopa puodottaa kokonaan tiedotusvälineen konstruoiman yhteiskunnan ulkopuolelle, kuten tässä tapauksessa kävi mellakoitsijoille ja ajoittain on yritetty tehdä myös ”aktivisteille”. Laillistakin kansalaistottelemattomuutta käyttävät voidaan asemoida yhteiskunnan pimeälle puolelle.

Millä nimellä talouden globalisaatiota ja maailmankaupan vapauttamista kritisoivia ihmisiä sitten voisi kutsua ilman arvoasetelmia? Globalisaation vastustaja ei käy, sillä globalisaatiokriitikot ovat useasti painottaneet, etteivät vastusta globalisaatioita sinällään. Mielenosoittaja on yksipuolinen ja leimaava, aktivisti marginalisoiva. Anarkisti kuvaisi vain pientä osaa. Entä radikaali? ”Uusradikaalit etsivät elämänsä avainkokemuksia globaaleista mellakoista”, muotoili Suomen Kuvalehti (37/2000). Ehkei sittenkään. Helsingin Sanomien Esko Nurmi ei edes suonut heille tätä arvonimeä. ”Radikaalit ovat hävinneet yhteiskunnasta – tai ainakin kielenkäytöstä. Radikalismi on väljästi käännettynä juuriin menevien yhteiskunnallisten uudistusten ajamista ja pitää semmoisena sisällään maailmankuvaa ja kokonaisvaltaisuutta.” Hänen tulkintansa mukaan siis tämän päivän aktivisteilta puuttuu tuo kokonaisvaltainen yhteiskuntanäkemyks.

Käytän itse tässä katsauksessa sanaa globalisaatiokriitikko. Se lienee neutraalein käsite kuvaamaan kansainvälisten talousinstituutioiden vallan kasvusta huolestuneiden ihmisten laajaa ja kirjavaa joukkoa.

Oli nimitys mikä tahansa, medialle globalisaatiokriitikot ovat korostuneesti ilmiö, jonka selittämiseksi haastatellaan tutkijoita ja asiantuntijoita. Ainahan värikkäitä toisinajattelijoina tarvitaan höystämään yhteiskunnallista keskustelua. 60-luvulla yhteiskunnan virallisia toisinajattelijoina olivat Vanhan valtaajat, 70-luvulla kulttuuriradikaalit, 80-luvulla metsäaktivistit ja nyt 2000-luvun vaihteessa globalisaation vastustajat. Kansalaisaktivisteja ei vielä kukaan mielletä puolueiden tai etujärjestöjen kaltaisiksi poliittisiksi toimijoiksi.

Täällä toimittaja X, Praha

Seattlen ja Washingtonin mielenosoituksiin verrattuna Praha oli suomalaisille välineille uutistapahtumana aivan eri luokkaa sijaintinsa ja lukuisten suomalaisosallistujien vuoksi. Yllättävän moni lehti oli lähettänyt Prahaan oman toimittajansa, mukaan lukien esimerkiksi Image ja City-lehti. Helsingin Sanomista ja Aamulehdestä oli Prahassa kaksoismiehitys. Toiset uutisoivat itse ko-

kouksen kulkua, toiset kulkivat mielenosoittajien matkassa Helsingistä Prahaan ja takaisin. Molemmat kokivat aktivistien reissun surut ja ilot ja tekivät sitten matkakertomus-tyyppisen jutun lehtensä sunnuntaisivuille (HS ja AL 1.10.). Ihmisläheiset jutut autoivat varmasti purkamaan mielenosoittajiin kohdistuneita ennakkoluuloja.

Pienemmät sanomalehdet kokosivat uutisensa kansainvälisten uutistoimistojen antimista ja maustoivat keitoksensa STT:n materiaalilla sekä internetistä kaivamallaan tiedoilla. Oli kiinnostava huomata, ettei vanha jako vasemmistolainen – oikeistolainen enää ainakaan Prahan tapahtumien uutisoinnissa pätenyt. Riippumatta konservatiivisesta tai liberaalista maineestaan lehdet haukkuivat tai puolustivat globalisaatiokriitikoita tasapuolisesti.

Useimmat lehdet jaksoivat muistuttaa, että suurin osa marssijoista oli tavallisia nuoria ihmisiä. Myös suomalaisaktivistien tiedonanto, etteivät suomalaiset olleet osallistuneet väkivaltaisuuksiin meni läpi STT:llä ja levisi siten ympäri maata. Ehkei kuitenkaan tarpeeksi näkyvästi, sen verran arvostelua Prahassa mieltään osoittaneet suomalaiset saivat osakseen. Prahan mielenosoitusten ja mellakoiden raportointiin ei yleensä yhdistetty pohdintaa mielenosoittajien kritiikin kohteiden toiminnasta tai vaapaakaupan problematiikasta. Taustoittavat artikkelit julkaistiin joko eri päivänä tai eri osassa lehteä. Vain Hufvudstadsbladet (27.9.) julkaisi mielenosoitusuutisoinnin yhteydessä laajemman selvityksen mielenosoittajien motiiveista otsikolla ”Vad protesterar de emot?”.

Jotkut sanomalehdet onnistuivat löytämään oman alueensa nuoria haasteltavaksi. Keskustapuolueen pää-äänenkannattaja Suomenmaa löysi tiedonlähteekseen Prahaan lähteneen oululaisen keskustaopiskelijan ja julkaisi myöhemmin hänen aukeaman pituisen päiväkirjansa Prahan reissusta (Suomenmaa 27.9. ja 5.10.). Myös Turun Sanomat (7.10.) haastatteli Prahan jälkeen kahra turkulaista nuorta heidän Praha-kokemuksistaan. Paikallinen näkökulma ja oman kaupungin ihmiset toivat tapahtumat lähemmäksi lukijaa toisin kuin abstraktit mielenosoittajat ”siellä jossain”.

Varsinainen Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin vuosikokous jäi mielenosoitusuutisoinnin varjoon. Useimmat lehdet julkaisivat uutisen, jossa oli kaikesta vähän, muttei mistään kunnolla; muutama kommentti

© Carl Lindberg

Toimittajat piirittivät "Ya Basta!"-aktivistin suurmielenosoituksen aikana 26.9.

IMF:n pääjohtajalta Horst Köhleriltä ja Maailmanpankin puheenjohtajalta James Wolfensohnilta. Kovin syvälle ei kokouksen päätösten analysoinnissa päästy. Herää kysymys tehtiinkö Prahassa edes mitään päätöksiä vai eikö niitä vain osattu kertoa.

Kovaa kritiikkiä kolumneissa

Paikalla olleiden arvion mukaan noin kymmenestä tuhannesta mielenosoittajasta mellakointiin osallistui vajaat kaksisataa ihmistä. Silti mellakat saivat surullisen paljon palstatilaa Suomen tiedotusvälineissä. Toki uutistoimintaan keskittyneen median onkin syytä kertoa mitä tapahtui, missä ja milloin, mutta olisi myös syytä miettiä mikä on olennaista ja mikä ei. Mellakoinnin taustalla ollut asiasisältö jäi melko vähälle huomiolle.

Uutisointi sinänsä oli melko neutraalia, toisin kuin monien kolumnien ja pääkirjoitusten sisältö. Hyvätkin jutut onnistuttiin usein vesittämään viereen laitetulla asenteellisella ja jopa virheellisellä kolumnilla. ”Ja varmasti mielenosoituksiin osallistuvat nuoret ovat ihan vakavissaan, vaikka suurin osa heistä lieneekin ulkomaisten mielipidevaikuttajien sokeita seuraajia, jotka noudattavat muualla keksittyjä iskulauseita ja netin kautta levitettyjä ’totuuksia’”, tiesi

© Carl Lindberg

Mielenosoittajat äänestivät strategiasta poliisien suljettua kadun 27.9.

Savon Sanomien (27.9.) pääkirjoitus.

Kolumnin luonteeseen kuuluu kirjoituksen tietty henkilökohtaisuus ja avoinkin kantaaottavuus. Paikkaansa pitämättömien väitteiden esittäminen tai solvaava sävy eivät kuitenkaan ole hyvän journalistisen tavan mukaisia. Oivaltavat analyysit ja pohdiskelevuus loistivat poissaolollaan. Useimmissa kolumneissa todettiin sarkastisesti mielenosoittajien olevan väärässä, perehtymättä lainkaan heidän väitteisiinsä tai tavoitteisiinsa.

Talouselämän kolumnistin, Teknillisen korkeakoulun tuotantotalouden professorin Paul Lillrankin kritiikki oli ankaraa: ”Hitlerjugendin moderni vastine on jetsettailevien ammattitappelijoiden muodostama roskaväki, joka järjestää romanttiset väkivaltaorgiat joka kerta kun maailman kauppajärjestö WTO pitää kokouksen jossakin. ... Jos globalisaation vastustajien riitasointuinen eunukkikuoro saa tahtonsa läpi, maailman köyhille ei ole luvassa uutta

elämää eikä kehityksen toivoa” (Talouselämä 26/2000). Ehkäpä talouselämä sittenkin otti globalisaatiokriitikot vakavissaan, kun heille uhrattiin niin paljon palstatilaa?

Lillrank pääsi esittämään näkemyksiään myös Aamulehdessä (1.10.): ”Globalisaatiosta on kirjoitettu paljon roskaa katutappelijoiden banderolleihin. Vielä enemmän roskaa puhutaan erilaisissa hyvántahtoisten hölmöjen foorumeissa.” Ainoa oikea näkemys maailmantaloudesta on siis hänen edustamansa? Aamulehti suomi globalisaatiokriitikoita myös Matti Apusen kolumnissa ”Faija heitä markka vallankumoukseen”, jonka mukaan ”anarkisti on

määritelmällinen rähinöitsijä, jonka tehtävä on aiheuttaa epäjärjestystä, epävarmuutta ja lietsoa väkivaltaa. ... Jos aktivisti ei ole valmis väkivaltaan, hän ei voi kutsua itseään anarkistiksi”. (AL 30.9.) Tällaista sävyä tuskin hyväksyttäisiin, jos se kohdistuisi yksittäiseen henkilöön. Kun kohteena on epämääräinen ihmisryhmä, on asiasta vaikea valittaa Julkisen sanan neuvostoon. Kirjoittaja olisi voinut esimerkiksi perehtyä arvostelunsa kohteeseen. Anarkisti on suomen kielen sana ja tarkoittaa anarkismin kannattajaa. Se ei ole yhtä kuin mellakoitsija tai rikollinen, vaikka se arkikielessä usein sekoitetaan niihin. Anarkismi on aatesuunta siinä missä kommunismi tai liberalismikin.

Kaikki kirjoitukset eivät toki olleet negatiivisia. Joissakin kolumneissa kiinnitettiin huomiota Prahan asukkaiden näkökulmaan ja haettiin laajempaa näkemystä 2000-luvun taitteen kansalaistoimintaan. Valtakunnan ykköslehdet Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet antoivat tilaa myös vaihtoehtoisille mielipiteille. HS:n Vieraskynä -palstalla esiintyi muun muassa Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen kehityspoliittinen sihteeri Max von Bonsdorff (HS 24.10.). Bonsdorffin asiapitoinen teksti pääsi läpi myös Talouselämän Sivullinen -palstalla (Talouselämä 31/2000).

© Jenni Gästgivar

Poliisimuuri mielenosoittajia vastassa.

Taantumuksen vai edistyksen edustajia?

Globalisaatiokriitikoiden itsensäkin viljelemä ”kapitalismin vastustus” on saanut tiedotusvälineet yhdistämään globalisaation vastustuksen kiihkokommunismiin. Globalisaation vaihtoehtoina nähdään maailmanlaajuinen totalitaris-

tinen suunnitelmatalous tai paluu maailmansotien ajan nationalismiin. Asetelmaan liittyy myös arvolutausta: koska maailman taloudellisen yhdentymisen kannattajat edustavat edistystä, talouden globalisaation vastustajat edustavat taantumusta. ”Maailmankaupan arvostelijoiden mielestä maailman pitäisi käpertyä takaisin tasavertaisten yhteisöjen aikaan”, muotoili Antti Blåfield (HS 26.9.). Nykyisenkaltainen globalisaatiokehitys nähdään välttämättömäksi kehitykseksi, jonka suuntaan on tarpeetonta ja mahdotonta vaikuttaa. Kuitenkin globalisaatiokriitikot ovat monessa yhteydessä tuoneet ilmi vastustavansa sitä uusliberalistista politiikkaa, jonka ehdoilla globalisaatiota toteutetaan. He korostavat, että on olemassa useita vaihtoehtoisia globalisaatiokehityksiä.

Useat kirjoittajat pitivät teknologisia keksintöjä ja niiden leviämistä maailman taloudellisen kasvun seurauksena. Antti Blåfield pohti kolumnissaan aktivistien oikeutta käyttää Internetiä. ”Herääkö teknoajan vallankumouksellisille koskaan kysymys, mistä nämä uuden kumouksen välineet ovat heidän käsiinsä ilmestyneet”, kyseli Blåfield. ”Paha raha ne loi.” (HS 26.9.) Suoraan legendaksi kansalaisaktivistien keskuudessa on muodostunut Olli Herralan kolmi Kauppalehdessä Seattlen mielenosoitusten aikaan: ”Ilman globalisaatiota ei hippi kauan heiluisi hyvälaatuinen kännykkä kourassaan.”

Syyn ja seurauksen mutkikas suhde

Erityisen merkillepantavaa oli tiedotusvälineiden sokeus toisinajattelijoiden keskinäiselle erilaisuudelle. Mielenosoittajia kohdeltiin useimmiten yhtenä ryhmänä, vaikka mukana olleet ihmiset edustivat hyvinkin eri tahoja. Globalisaatiokriitikot eivät suinkaan ole keskenään samaa mieltä kaikesta. Koko joukon leimaaminen mellakoitsijoiksi joidenkin epäjärjestystä lietsoneiden huligaanien takia on kansalaisliikkeiden näkökulmasta anteeksiantamatonta. Yksinkertaistettu kuva kriitikoista pelkkänä yhden asian liikkeenä sopinee draamaa hakevien tiedotusvälineiden tarpeisiin, mutta saa asiat näyttämään liian mustavalkoisilta. Mellakkamateriaalin vastineeksi olisi ollut helppo löytää asiallista kritiikkiä Kansainvälistä valuuttarahastoa ja Maailmanpankkia kohtaan. Esimerkiksi tunnetut taloustieteilijät Jeffrey Sachs ja Walden Bello ovat arvostelleet nykyisenkaltaista kehitystä. Jopa Maailmanpankin entinen pääekonomisti Joseph Stiglitz on liittynyt uusliberalismin kriitikoiden joukkoon.

”Globalisaation vastustajien sanomalta menee pohja, kun pääasiana näyttää olevan rikkominen ja rähinöinti”, arvioi mielipidekirjoitus Kouvolan Sano-

missa (29.9.). Meneekö mellakoinnin takia pohja koko globalisaatiokriittiseltä liikkeeltä? Niiltäkin, jotka arvostelivat mellakointia? Se riippuu paljolti tiedotusvälineistä itsestään. Jos tiedotusvälineet eivät pysty erottamaan mella-koitsijaa ja pitkän linjan kehitysmää-aktivistia toisistaan, niin miten sen voi tehdä tiedotusvälineiden armoilla oleva lukija, jonka mielikuvia ohjailevat dramaattiset uutiskuvat ja kärkevät pääkirjoitukset?

Sen paremmin globalisaatiokriitikot kuin tiedotusvälineetkään eivät onnistuneet tuomaan globalisaatiokysymystä lähelle tavallista ihmistä. Kriitikoiden mielipiteiden esittely mediassa rajoittui enimmäkseen kolmannen maailman velkaongelmien ja IMF:n ja Maailmanpankin epädemokraattisuuden arvostelemiseen. Globalisaatiokehityksen vaikutuksia Suomen talouselämään ja hyvinvointivaltioon en nähnyt käsiteltävän yhdessäkään lehdessä. Voisiko vapaa-kauppaneuvotteluilla ja esimerkiksi suomalaisten hyvinvointipalvelujen heikentymisellä olla joku syy-yhteys?

Media ei voi erottaa itseään tapahtumien ulkopuoliseksi tarkkailijaksi.

Tiedotusvälineet paitsi välittävät tietoa, myös luovat todellisuutta. Prahnan tapauksessa odotettavissa olleista mellakoista kirjoitettiin paljon jo ennen syyskuuta. Voi jopa olla, että tällainen tiedotusvälineiden lietsoma ennakkohype houkutteli paikalle riehumisesta innostuneita mellakoitsijoita ja sai monet rauhallisemmat mielenosoittajat jäämään kotiin.

Kuten alussa mainitsin, kansalaisaktivistien tavoitteena on yleensä julki-suus. Kuukausien tutkimus- ja tiedotustyö adresseineen ja julkilausumineen saa harvoin tarpeeksi julkisuutta eikä herätä yleisön mielenkiintoa. Tärkeäksi koettujen teemojen esiin nostaminen on usein vaikeaa, ja silloin turvaudutaan kovempiin keinoihin uutiskynnyksen ylittämiseksi. Tarvitaan toimintaa, jotta mistä saa hyvää kuvaa. Omalta osaltaan kansalaisaktivistit vastaavat niihin odotuksiin, joita media heille asettaa.

Kalevan (29.9.) pääkirjoitus tiivistä ajatuksen hyvin mielenosoittajien toimia arvostellessaan: ”Asiat eivät kuitenkaan parane kiviä viskomalla ja kaupunkoja tuhoamalla, vaan tarvitaan yhteisiä päätöksiä siitä, miten myös köyhät maat pääsevät osallisiksi maailmantalouden lisääntyvästä vauraudesta.” Aivan niin. Tästä lienevät yhtä mieltä niin mielenosoittajat kuin tiedotusvälineidenkin edustajat.

*Vapaa toimittaja Riikka Kaihovaara opiskelee tiedotusoppia
Tampereen yliopistossa. Hän oli mukana Prahassa.
Sähköposti: riikka.kaihovaara@uta.fi*